

ВИТОМИР ВАСИЛИЋ

**АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРИТОРИЈАЛНЕ ПРОМЕНЕ
У ДРАГАЧЕВУ ОД 1815. ДО 1941. ГОДИНЕ**

Витомир Василић
УУ 32000 Чачак
Међуопштински историјски архив

UDK: 341.233.2(1-35) (497.11)

Драгачево је, односно данашња општина Лучани, почетком XIX века било у административно-територијалном погледу подељено на две кнежине: драгачевску, са седиштем у Гучи, и на вировску, са седиштем у Пожеги.

Не упуштајући се у етимолошко порекло речи Драгачево, нити шта оно као географски појам обухвата, извесно је, да је још од 1815. године, када су стваране основне претпоставке српске државности, било у саставу Пожешке нахије, са седиштем у Чачку. Као што је познато, поред Драгачева, у Пожешку нахију била је укључена трнавска, жичка и студеничка кнежина. Временом, кнежине су промениле називе у капетаније, а ове у срезове. Нахије су претворене у округе. „Окрузи”, „срезови”, а од 1839. године „општине”, односно „примирителни

судови”, „судови општине” – називи су са значењем административно-територијалних јединица са одговарајућим управама, односно надлештвима.

Иначе, Драгачево географски заузима простор од око 730 квадратних километара. „Сачињавају га насеља: Брезовице, Бели Камен, Вирово, Вича, Властелице, Вучковица, Горачићи, Горњи Дубац, Горња Краварица, Граб, Губеревци, Гуча (варошица), Гуча (село), Дљин, Доњи Дубац, Доња Краварица, Драгојевац, Дучаловићи, Ђераћ, Живица, Зеоке, Каона, Кривача, Котража, Крстац, Лис, Лиса, Лисице, Лопаш, Луке, Лучани, Марковица, Милатовићи, Миросалци, Негришори, Осоница, Пилатовићи, Прилипац, Пухово, Пшаник, Рогача, Ртари, Рти, Тијање, Толишница, Трешњевица, Турица и Церова”.¹

Данашња општина Лучани не захвата читаво подручје Драгачева, мада је његов највећи део у њеном саставу. Честе административно-територијалне промене од 1815. до завршетка Другог светског рата нису мимоилазиле ни Драгачево. Тако да се данас 13 драгачевских насеља налази у саставу других општина: Брезовице припадају Чачку, Толишница – Краљеву, Осоница, Луке и Лиса – Ивањици, Трешњевица, Миросалци, Церова, Вирово и Драгојевац – Ариљу, Лопаш, Прилипац и Пилатовићи – Пожеги.

Административно-територијалне промене, које су у прошлости вршене на подручју садашње општине Лучани, односно Драгачева, овде ће бити изложене хронолошким редом на основу података до којих се у овом тренутку могло доћи.

За време периода турске управе највећи део територије Србије, а у оквиру ње и садашње општине Лучани, био је у саставу Београдског пашалука, односно Смедеревског санцака: површина му је износила 23.700 км², ту је живело око 400.000 становника;² био је подељен на 13 нахија, које су имале седишта у Београду, Ваљеву, Шапцу, Соколу, Ужицу, Пожеги, Руднику, Крагујевцу, Јагодини, Ђуприји, Пожаревцу, Смедереву и Гроцкој. (Грочанска нахија касније је припојена београдској). Свака нахија именована је по називу места у коме је било њено седиште. Отуда Рудничка, Пожешка... нахија. Делиле су се на кнежине, а кнежине на села. Садашња територија општине Лучани тада је била у саставу Пожешке нахије са седиштем у Чачку.

1. Радован М. Марипковић, Томислав Протић, Јован Радовановић, *Драгачево*, Чачак – Лучани, 1981, стр. 10.

2. *Административно-територијалне промене у НР Србији од 1834–1954*, Београд, 1955, стр. 3.

У време Првог српског устанка Правитељствујушчи совјет је 1807. године потврдио овакву поделу земље на нахије, кнежине и села.³

Од почетка Другог српског устанка 1815. године у Србији се постепено уводе коренитије административно-територијалне промене. Већ је на Народној скупштини 19. децембра 1815. године, поред осталог, одлучено:

„... Да порез на личност прикупљају сеоски кметови и... предају кенжинским старешинама, а ови нахијским...”

„... Да се и убудуће задржи стара административна подела Србије на 12 нахија...”

Према попису стања кућа и становника за Дмитровску скупштину 1818. године, у свих 12 нахија било је: 45 кнежина, 1.395 села и вароши, 51.344 домова и 115.885 пореско-харачких глава. Села су распоређена по кнежинама, а кнежине по нахијама. Тада је Пожешка нахија имала 104 села, распоређена у осам срезова.⁴ Срезови су (у другим нахијама – кнежине): трнавски са 18 села (са седиштем у Трнави), видовски са 10 села (са седиштем у Видови па у Чачку), самаилски са 14 села (са седиштем у Самаилама, па у Карановцу), трстенички са шест села (са седиштем у Трстенику), ковачки са шест села (са седиштем у Матаругама), читлучки са 13 села (са седиштем у Подунавцима) гучки са 10 села (са седиштем у Гучи) и вировски са 18 села (са седиштем у Вирову, па у Пожеги).

Према овом попису, Драгачево је у Пожешкој нахији било подељено на два среза: гучки и вировски. Распоред села по срезовима био је:

Срез гучки

Село	Домова	Арачких глава	Село	Домова	Арачких глава
1. Гуча	60	200	11. Брезовице	5	14
2. Рти	30	90	12. Властељица	15	48
3. Лиса	35	100	13. Каона	20	64
4. Луке	30	67	14. Живица	15	34
5. Котража	70	223	15. Турица	20	46
6. Марковица	6	19	16. Горачићи	75	173
7. Вича	50	137	17. Рогача	30	57

3. Исто, стр. 3.

4. Владимир Тошић, *Мрчајевци и околина*, Мрчајевци, 1978, стр. 382–389.

8. Милатовићи	20	50	18. Граб	30	73
9. Губеревци	40	115	19. Зеоке	20	48
10. Дубац*	50	145			

Срез вировский

Село	Домова	Арачких глава	Село	Домова	Арачких глава
1. Вирово	20	47	10. Капица	10	27
2. Краварица	45	106	11. Таисићи	35	95
3. Трбуовац	15	35	12. Церова	20	47
4. Лопаш	40	100	13. Пилатовићи	40	94
5. Миросалци	35	95	14. Лисице	35	93
6. Негришори	30	67	15. Тучково	8	23
7. Лучани	23	47	16. Длин	32	95
8. Тиани	10	28	17. Ртари	23	52
9. Дучаловићи	24	47	18. варош Пожега	45	106.

* У табелама су називи села – као у документима

Од 1818. до 1830. године на територији Драгачева вршене су честе промене и у саставу и у називу административних јединица. Ради њихове прегледности, изложићемо их по годинама на основу пописа домова, пореских и арачких глава по кнежинама, односно срезовима и селима:

НАХИЈА ПОЖЕШКА 1821/22. ГОДИНЕ
(без других срезова у нахији)⁵

Горачки срез

Села	Куће	Порезске	Арачке	Села	Куће	Порезске	Арачке
		главе	главе			главе	главе
Горачки срез				Пожевски срез			
1. Властелице	20	31	78	1. Вирово	26	33	64
2. Каона	25	31	86	2. Краварица	46	59	135
3. Брезовице	6	11	27	3. Трбуовац	17	20	39
4. Милатовићи	28	37	86	4. Миросалци	35	47	111

5. Др Бранко Перуничкић, *Чачак и Горњи Милановац 1815–1865*, I, Чачак, 1968, стр. 56.

5. Живица	20	24	56	5. Лопаш	43	51	105
6. Вича	53	66	165	6. Церова	22	32	58
7. Губеревци	42	56	131	7. Капица	11	15	30
8. Дубац	63	71	180	8. Пилатовић	47	51	107
9. Рогача	32	38	73	9. Пожега	55	68	142
10. Горачићи	82	103	208	10. Тучково	9	15	37
11. Граб	37	44	95	11. Длин	31	42	107
12. Зеоке и Каићи	24	29	73	12. М. Троица	–	–	8
13. Гуча	65	95	216	13. Лучани	23	29	56
14. Турица	23	29	65	14. Негришоре	31	46	93
15. Хрти	39	57	110	15. Хртари	27	33	64
16. Котража	80	122	269	16. Дучаловићи	26	33	58
17. Лиса	40	59	111	17. Таисићи	38	53	121
18. Луке, Мечке и Осаоница	47	66	117	18. Лисице	36	53	115
				19. Тијани и Марковица	27	33	72
Сумма	726	969	2147	Сумма	550	713	1552

Као што се може запазити из овог пописа, гучки срез променио је назив у – горачки, а срез вировски у – пожешки. Истовремено, извршене су и незнатне промене у саставу ових срезова. На пример, у срезу горачком, селу Зеоке, придодат је засеок Каићи, а селу Лукама – засеоци Мечке и Осаоница (Осоница); затим, Марковица је из среза горачког пребачена у срез пожешки и уписана као заселак Тијања.

И у наредним годишњим пописима домова, пореских и арачких глава у пожешкој нахији, могу се запазити честе промене и у називу и у саставу срезова, па и у Драгачеву. Ово најбоље илуструју следећи пописи:⁶

6. Исто, стр. 72–73.

НАХИЈА ПОЖЕШКА 1822. ГОДИНЕ

Села	Куће	Порезске	Арачке	Села	Куће	Порезске	Арачке
	главе	главе	главе		главе	главе	главе
Гучки срез				Пожешки срез			
1. Вича	56	77	169	1. Церова	22	30	59
2. Милатовићи	28	36	86	2. Капице	12	16	32
3. Губеревци	45	64	134	3. Пилатовићи	50	61	109
4. Дубац	65	79	182	4. Вирово	26	30	58
5. Брезовице	7	11	27	5. Краварица	46	58	133
6. Властелице	22	29	78	6. Трбуовац	16	19	38
7. Каона	27	38	84	7. Лопаш	45	54	110
8. Живица	20	25	58	8. Миросалци	39	50	111
9. Турица	23	29	67	9. Пожега	55	64	140
10. Горачићи	90	113	119	10. Таисићи	41	55	122
11. Рогача	32	38	73	11. Лисице	40	54	113
12. Граб	39	46	95	12. Негришоре	33	46	89
13. Зеоке и Каићи	27	31	75	13. Лучани	23	31	55
14. Гуча	64	92	215	14. Тучково	9	14	33
15. Луке	51	64	122	15. Длин	30	41	106
16. Котраже	90	136	282	16. Тијањи	27	32	69
17. Лисса	43	59	113	17. Дучаловићи	26	32	66
18. Хрти	41	60	112	18. Хртари	27	31	61
Сумма	770	1.027	2.091	Сумма	567	718	1.504

НАХИЈА ПОЖЕШКА 1823.

Число	Срез горачки	Куће	Порезске главе	Арачи
1.	Каона	27	39	85
2.	Властелица	22	30	80
3.	Брезовица	7	11	28
4.	Милатовићи	29	36	89
5.	Дубац	66	80	190
6.	Губеревци	45	62	145
7.	Горачићи	89	113	237
8.	Зеоке	27	31	76
9.	Граб	38	46	101
10.	Рогача	33	39	73
11.	Живица	20	25	59
12.	Гуча	65	93	222
13.	Хрти	40	56	109
14.	Луке и Осаоница	49	62	118
15.	Вича	56	79	177
16.	Лисса	40	57	113
17.	Котраже	89	131	297
18.	Лопаш	45	57	116
19.	Краварица	46	58	132
20.	Вирови	25	32	65
21.	Трбуовац	16	19	38
22.	Миросаљци	39	50	112
23.	Церова	22	28	59
24.	Пожега	55	64	154
25.	Тучково	9	12	34
26.	Капице	12	15	33
27.	Пилатовићи	51	58	115
28.	Длин	30	42	112
29.	Лучани	23	36	59
30.	Таисићи	41	52	124
31.	Негришоре	34	48	94
32.	Турица	23	30	67
33.	Лисице	40	54	116
34.	Тијање	27	31	70
35.	Хртари	27	31	61
36.	Дучаловићи	26	31	64
Сумма		1.333	1.738	3.824

Упоређивањем пописа из 1822. и 1823. године, могу се уочити видљиве административно-територијалне промене на подручју Драгачева. Првим пописом Пожешка нахија обухватала је чачански, трнавски, самаилски, ковачки, читлучки, трстенички, гучки и пожешки срез. У попису из 1823. нахија је била подељена на видовски, трнавски, самаилски, ковачки, читлучки, трстенички и горачки срез. Не улазећи у административне промене у Пожешкој нахији као целини, на драгачевском подручју укинут је пожешки, а гучки срез променио назив у горачки обухватајући 36 насеља, дакле, сва насеља претходног гучког и пожешког среза.

Значајније промене извршене су у нахији пожешкој приликом пописа домова, пореских и арачких глава 1824/25. године.⁷ Тада су од осам срезова образоване четири кнежине: моравска, трстеничка, подибарска и драгачевска. Кнежина моравска настала је спајањем бивших срезова: видовског, трнавског и самаилског. Укидањем срезова ковачког и читлучког, образована је кнежина подибарска. У свом саставу кнежина моравска имала је 48 села са 1.857 домова, кнежина подибарска 19 села са 1.045 домова, кнежина трстеничка осам села са 490 домова и кнежина драгачевска 35 села са 1.397 домова.⁸

У овом попису, у кнежини драгачевској, насеља Власелице и Брезовице исказана су као једно пописно место; наиме, прво као село, а друго као заселак. Исто тако, први пут се јавља Пу[х]ово као село, коме је насеље Таисићи додато као заселак.

Године 1825, приликом пописа за исте државне потребе, уочавају се следеће промене: у Пожешкој нахији све кнежине мењају називе у срезове. Срезови су: чачанскиј, драгачевски, моравскиј, трстенички и подибарски. Срез драгачевски имао је 38 насеља са 1.468 домова, 1.699 пореских глава и 3.981 арачку главу. Насеље Краварица подељено је на „Долњу” и „Горњу” Краварицу, а Марковица и Брезовице исказане су као посебна насеља. Насеље Таисићи губи се, обухваћено је насељем Пу[х]ово.⁹

Следеће, 1826. године у Пожешкој нахији срезови поново мењају називе у – кнежине. Унутар кнежине драгачевске није било никаквих померања, нити промена у погледу састава.¹⁰

У години 1827. смањен је број кнежина у Пожешкој нахији са пет на четири: драгачевска, моравска (којој је те године припојена кнежи-

7. Исто, стр. 91–92.

8. Исто,

9. Исто, стр. 98–99.

10. Исто, стр. 107–108.

на чачанска), подибарска и трстеничка. На основу ових промена, састав кнежина је био: драгачевска са 40 села и 1.473 домова, моравска, укључујући вароши Чачак и Карановац, са 46 села и 1.941 домом, подибарска са 20 села и 1.006 домова и трстеничка са осам села и 546 домова.¹¹

До повећања насељених места у кнежини драгачевској дошло је због тога што су ранији засеоци сада исказани као посебна села.

У попису домова, пореских и арачких глава у 1828. години драгачевска кнежина мења назив у „Кнежина пожешка” са 41 насељем, 1.473 дома, 1.698 пореских глава и 4.438 арачких глава.¹² Године 1829. у пописној листи број насеља се повећава са 41 на 43 у истој кнежини, при чему село Пожега постаје варош Пожега. Истовремено, пописом су обухваћени манастир Благовештеније и манастир Св. Тројица.¹³

Године 1830. кнежине мењају назив у капетаније. Тако је Пожешка нахија, према попису домова, пореских и арачких глава за 1831. годину, била подељена на капетаније са капетанима као старешинама на челу. То су: моравска, подибарска, трстеничка и пожешка.¹⁴ Пожешка капетанија имала је у свом саставу 42 насеља.

На скупштини одржаној 1834. године донета је одлука о унутрашњем уређењу земље. У Србији су установљене нове управне јединице – сердарства, која ће обухватати по неколико нахија. Нахије су тада добиле називе окружија (касније окрузи). Постојало је пет сердарстава: Рашко, Расинско, Подунавско, Мачванско и Тимочко. Данашња територија општине Лучани (Драгачево) тада је била у саставу Рашког сердарства, које је имало седиште у Чачку. За великог сердара Рашког сердарства постављен је Јован Обреновић. Рашко сердарство обухватало је следећа окружија: старовлашко, ужичко, чачанско и рудничко. Окружија су се делила на капетаније (раније кнежине), на челу са средским капетаном, који је, као и окружни начелник и сердар, био човек Милошевог, а не народног поверења.¹⁵

Сретењским уставом од 1835. године укинута су велика сердарства и управна подела Србије заснована је на окрузима, срезовима и општинама. Уставом је било предвиђено спајање окружија чачанског и окружија рудничког са седиштем у Чачку. Новоформирано окружије обухватало је седам срезова: драгачевски, качерски, новоселски, поди-

11. Исто, стр. 118–119.

12. Исто, стр. 131–132.

13. Исто, стр. 142–143.

14. Исто.

15. *Административно-територијалне промене у НР Србији од 1834–1954*, Београд, 1955, стр. 3.

барски, руднички, трнавски и црногорски.¹⁶ Међутим, већ наредне, 1836. године чачанско окружије је поново успостављено у старим границама.

„Законом о дужности војени команданата, исправничества и срезски старјешина” из 1836. године у Србији су установљене четири војне области. На чело виших административних јединица постављени су команданти са војном и цивилном влашћу: у војним областима ђенерали, у окрузима пуковници, потпуковници или понегде мајори, а у срезовима капетани. Њихов надзор над радом локалних органа управе трајао је до 1838. године.¹⁷

Уставом од 1838. и „Устројенијем окружних начелстава и главним дужностима среских начелника” од 1839. године образована су у Србији начелства са 17 округа: подрињски, ваљевски, шабачки, београдски, смедеревски, пожаревачки, ћупријски, крагујевачки, јагодински, ужички, чачански, крушевачки, алексиначки, гургусовачки (од 1863. књажевачки), црноречки, крајински и руднички.¹⁸ Ослобођењем јужних крајева и њиховим укључењем у састав Србије 1878. године образована су још четири округа: нишки, пиротски, врањски и топлички.

На основу Устава из 1838. године убрзано су уређиване општине у Србији. То је учињено Законом о устројству општина од 13. јула 1839.¹⁹

Најпотпуније податке о образовању тих првих општина у Србији и седиштима њихових примирителних судова даје тадашњи начелник одељења при Попечитељству финансија у Кнежевини Србији Јован Гавриловић у свом делу „Речник географско-статистички Србије”. Рад на овом речнику отпочео је 1840, завршен је 1844, а публикован је 1846. године. Због интересантних података које пружа, цитираћемо она места која се односе на подручје данашње општине Лучани, прецизније – тадашњег Драгачева.

ЧАЧАНСКО ОКРУЖИЈЕ:

„Драгачевски срез има 17 села, 25 засеока, 2.287 кућа и 15.710 душа. Срески начелник седи у Вирову; протопрезвитор седи у Негришорима”.

Према овом речнику, у срезу драгачевском општине и насељена места су:

16. Владимир Тошић, н. д, стр. 394.

17. Др Федор Никић, *Локална ујрава Србије у XIX и XX веку*, Београд, 1927, стр. 20.

18. *Зборник закона и уредаба*, I, Београд, 1840, стр. 78.

19. Исто.

- „1. Бели Камен, нема.
2. Брезовице, село у Окружју Чачанском, Срезу драгачевском, са засеоцима: Каона и Властељице, има 82 куће и 607 душа.
3. Вирово, село у Окружју Чачанском, Срезу драгачевском, са засеоцима: Краварица Доња, Церова, Лис, има 163 куће и 1.111 душа. Има школу.
4. Вича, село у Окружју Чачанском, Срезу драгачевском, са засеоком Живица, има 145 кућа и 1.008 душа.
5. Властељице, уписана под редним бројем 2.
6. Вучковица, нема.
7. Горачићи, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са 123 куће и 839 душа. Има цркву парохијалну.
8. Горњи Дубац, нема.
9. Горња Краварица, засеок Ртију.
10. Граб, нема.
11. Губеревци, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоком Милатовићи, има 148 кућа и 1.009 душа.
12. Гуча, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоцима: Турица и Кривача, има 209 кућа и 1.351 душа. Има цркву парохијалну.
13. Дљин, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоком Лучани, има 115 кућа и 833 душе.
14. Доњи Дубац, нема.
15. Доња Краварица, уписана под редним бројем 3.
16. Драгојевац, нема.
17. Дучаловићи, нема.
18. Ђераћ, нема.
19. Живица, уписана под редним бројем 4.
20. Зеоке, нема.
21. Каона, уписана под редним бројем 2.
22. Кривача, уписана под редним бројем 12.
23. Котража, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са 177 кућа и 1.237 душа. Има цркву парохијалну.
24. Крстац, нема.
25. Лис, уписан под редним бројем 3.
26. Лиса, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоцима: Луке и Осоница, има 152 куће и 1.179 душа.
27. Лисице, засеок Негришора.
28. Лопаш, засеок Пилатовића. Има цркву парохијалну.

29. Луке, уписане под редним бројем 26.
30. Лучани, уписани под редним бројем 13.
31. Марковица, засеок Дучаловића.
32. Милатовићи, уписани под редним бројем 11.
33. Миросаљци, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоцима: Трешњевица и Трбуовац, има 169 кућа и 1.093 душе.
34. Негришори, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоцима: Лисице, има 132 куће и 877 душа.
35. Осоница, уписана под редним бројем 26.
36. Пилатовићи, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоцима: Капе и Лопаш, има 157 кућа и 900 душа.
37. Прилипац, нема.
38. Пухово, засеок Тијања.
39. Пшаник, нема.
40. Рогача, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоком: Граб, има 92 куће и 722 душе.
41. Ртари, засеок Дучаловића.
42. Рти, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоком: Краварица Горња, има 98 кућа и 699 душа.
43. Тијање, село у Окружју Чачанском, Срезу Драгачевском, са засеоцима: Пухово и Койћи, има 115 кућа и 751 душа. Има цркву парохијалну.
44. Толишница, нема.
45. Трешњевица, уписана под редним бројем 33.
46. Турица, уписана под редним бројем 12.
47. Церова, уписана под редним бројем 3.²⁰

„Чачанско Окружје: састављено је из четири среза: Драгачевског, Студеничког, Карановачког и Трнавског; имаде 58 општина, 2 вароши, 56 села и 174 засеока, у коме се налазе 7607 кућа и 46078 душа. Начелничество има суд у Чачку; школа у овоме Окружју имаде 4; пограничниј састанак и карантин је на Рашкој; Постекспедиција у Чачку.”²¹

Због непоузданих извора из овог периода, не може се, са сигурношћу, утврдити број општина и када је и у ком месту она образована, нарочито у срезу драгачевском. Међутим, сигурно је да је овај процес ор-

20. Јован Гавриловић, *Речник географско-статистичкиј Србије*, Београд, 1846, стр. 4–308.

21. Исто, стр. 308.

ганизовано и убрзано спровођен у читавој Србији после доношења Закона о устројству општина из 1839. О томе сведочи „Речник” Јована Гавриловића из 1846. године. У њему су, поред осталог, по срезовима наведена места као седишта општина (изузев среза драгачевског), мада не свуда. Вероватно због тога што ни он сам није могао да дође до потпуних и проверених података. Зато је у примедби (стр. IX) нагласио да су примирителни судови образовани у свим селима која имају парохијалну цркву.

Што се тиче округа и срезова, после Устава из 1838. на овом подручју наступило је затишје и није пуних педесет година било значајнијих померања њихових граница. Једино је одлуком надлежног органа од 18. марта 1854. укинут самаилски срез у округу чачанском и на истој територији образован трнавски срез, у који је укључена и варош Чачак.²²

Од 1839. до 1866. године, тј. до доношења, другог по реду, Закона о општинама, сачуван је веома мали број писаних извора. Због тога је немогуће пратити оснивање, састав и трајање једне општине. Поготову што су се у овом, почетном периоду, показале као веома нестабилне државне творевине. Међутим, захваљујући једном сачуваном списку, у који су унети подаци колико је штетних птица убијено по општинама у срезу драгачевском у 1846, видимо да је те године у Драгачеву постојало 17 општина.²³ Према том списку, општине су: негришорска, тијањска, дучаловска, дљинска, пилатовачка, гучка, рогачка, горачка, ртићанска, миросалјачка, вировска, котрашка, вичка, дубачка, губерревачка, брезовачка и лисанска.

На основу спискова среза драгачевског о похваљеним лицима која су се у сејању усева одликовали (5. јула 1856) и укорених лица „која су се слабо или нимало с пољским радом занимала” (5. јуна 1856), видимо да је не само број општина остао исти, него се донекле може реконструисати и њихов састав:²⁴ рћанска (Рти, Горња Краварица), котрашка (Котража, Вучковица, Пшаник), лишанска (Лиса, Луке), миросалјска (Миросалјци, Трешњевица, Требовац), Виловска (Вирово, Лис), пилатовачка (Лопаш, Пилатовићи), дљинска (Дљин, Лучани), дучаловачка (Дучаловићи, Ртари), тијањска (Тијање, Зеоке), рогачка (Рогача, Граб, Живица), горачка (Горачићи), губерревачка (Губеревци), брезовачка (Брезовице, Властељице), дубачка (Дубац), вичка (Вича, Кривача), негришорска (Негришори, Лисице) и гучка (Гуча).

22. Владимир Тошић, н. д, стр. 395.

23. Др Бранко Перуничкић, н. д, стр. 530–531.

24. Исто, стр. 614–615.

Међутим, према једном другом списку, од 18. фебруара 1857. године, који се односи на прикупљање житарица у Драгачеву за већ саграђене општинске кошеве, дат је потпун преглед општина и њихов састав у следећем прилогу:²⁵

Число општина	Число села	Наименованије села	Наименованије општина
1.	1.	Котража	Котражска
	2.	Вучковица	Котражска
	3.	Пшаник	Котражска
2.	4.	Рти	Рђанска
	5.	Горња Краварица	Рђанска
3.	6.	Лиса	Лишанска
	7.	Осоница	Лишанска
	8.	Луке	Лишанска
4.	9.	Миросалци	Миросалачка
	10.	Трешњевица	Миросалачка
	11.	Трбовац	Миросалачка
5.	12.	Вича	Вичка
	13.	Кривача	Вичка
6.	14.	Каона	Каонска
	15.	Властелица	Каонска
	16.	Брезовица	Каонска
	17.	Горњи Дубац	Дубачка
8.	18.	Доњи Дубац	Дубачка
	19.	Губеревци	Губеревачка
9.	20.	Милатовићи	Губеревачка
	21.	Вирово	Вировска
	22.	Лијс (Лис)	Вировска
10.	23.	Доња Краварица	Вировска
	24.	Церова	Вировска
	25.	Гуча	Гучка
11.	26.	Турица	Гучка
	27.	Пилатовићи	Пилатовачка
	28.	Лопаш	Пилатовачка
12.	29.	Прилипац	Пилатовачка
	30.	Дљин	Дљинска

25. Исто, стр. 662–663.

	31.	Лучани	Дљинска
13.	32.	Горачићи	Горачка
	33.	Живица	Горачка
14.	34.	Рогача	Рогачка
	35.	Граб	Рогачка
15.	36.	Негришор	Негришорска
	37.	Лисице	Негришорска
16.	38.	Дучаловићи	Дучаловачка
	39.	Ртари	Дучаловачка
	40.	Марковица	Дучаловачка
17.	41.	Тијање	Тијањска
	42.	Зеоке	Тијањска
	43.	Пухово	Тијањска

Законом о устројству општина и општинских власти од 24. марта 1866. утврђене су две врсте општина: варошке и сеоске. Донекле је проширена самоуправа општина. У исто време формиран су општински одбор и општински збор, а примирителни суд је претворен у општински суд, који се старао о локалним интересима и вршио одређене судске и управно-полицијске послове.²⁶

Непосредно после примене овог закона, на подручју Драгачева није било никаквих промена. Срез драгачевски остао је у својим старим границама, а у оквиру њега и већ устаљени број и састав општина. Промене ће наступити после доношења Закона о изменама и допунама овог закона од 11. јуна 1884. Према њему, ниједна општина није могла имати мање од 500 пореских глава, па је, због тога, вршено спајање више општина у једну. Тако су, по налогу државних власти, створане тзв. „велике општине”, а да се уопште није водило рачуна о жељама и интересима грађана.²⁷ Као резултат ове законске допуне, донесено је у току 1885. и 1886. више одлука којима су укинута постојеће општине на територији Драгачева, уз истовремено образовање нових. Ево како:

„Решење да се укину досадашње општине у округу чачанском, и то

а) у срезу трнавском...

б) у срезу драгачевском: гучка, котражка, лишка, лучка, дубачка, каонска, губеревачка, горачка, рћанска, тијањска, рогачка, дучаловач-

26. *Зборник закона и уредаба*, XIX, Београд, 1866, стр. 1.

27. Слободан Јовановић, *Влада Александра Обреновића*, I, Београд, 1934, стр. 23.

ка, негришорска, дљинска, миросаљачка, вировска, пилатовачка и вичка;

да се образују нове општине у округу и то:

а) у срезу трнавском...

б) у срезу драгачевском:

1. Дучаловић, Ртари, Марковица, Негришор, Лучани, Тијање и Зеoke, да се споје у једну општину под називом „дучаловачка општина”;

2. Гуча, Турица, Рти, Горња Краварица, Кривача, Живица, да се споје у једну општину под називом „гучка општина”;

3. Вирово, Доња Краварица, Лис, Церова, Пухово и Трбовац, да се споје у једну општину под називом „вировска општина”;

4. Луке, Осоница, Доњи Дубац и Лиса, да се споје у једну општину под називом „лучка општина”;

5. Горачић, Рогача, Граб и Губеревци, да се споје у једну општину под називом „горачићска општина”;

6. Пилатовић, Лопаш, Прилипац, Дљин и Лисице са Крстацом, да се споје у једну општину под називом „пилатовачка општина”;

7. Котража, Пшаник, Миросаљци, Трешњевица и Вучковица са Белим Каменом, да се споје у једну општину под називом „котрашка општина”;

8. Вича, Каона, Брезовица, Властелице, Милатовић и Горњи Дубац, да се споје у једну општину под називом „вичка општина”.²⁸

Према оваквом решењу Народне скупштине од 22. априла 1885. срез драгачевски је са седамнаест општина сведен на осам. Такво стање на овом подручју остало је све до доношења Устава из 1888. Једино је у том кратком периоду Пухово одвојено од општине вировске и припојено општини дучаловачкој.²⁹

На основу Устава из 1888. донети су следећи закони: Закон о општинама од 25. новембра 1889, Закон о административној подели Краљевине Србије од 25. марта 1890. и Закон о уређењу округа и срезова од 1. јула те године.

Према Закону о административној подели од 15. марта 1890. Србија је подељена на петнаест округа. Спојени су руднички и чачански округ у нови – руднички, са седиштем начелства у Чачку.³⁰ Округ су сачињавали срезови: драгачевски (Гуча), жички (Краљево), качерске (Рудник), љубићки (Прељина), студенички (Рашка), таковски (Горњи

28. *Зборник закона и уредаба бр. 41*, Београд, 1885, стр. 413–414.

29. Исто, бр. 43, Београд, 1887, стр. 95.

30. *Административно-територијалне промене у НР Србији од 1834–1954*, Београд, 1955, стр. 26.

Милановац) и трнавски (Чачак).³¹ Њему је Законом од 5. јануара 1899. припојен срез моравички, који је, до тада, био у саставу округа ужичког.³²

Законом од 10. априла 1902. укинут је округ руднички, а његова територија раздвојена на руднички и чачански округ.³³ У састав чачанског округа ушли су срезови: драгачевски, жички, моравички, студенички и трнавски и варош Чачак, а у састав рудничког округа срезови: качерски, љубићки и таковски и варош Горњи Милановац.³⁴

Закон о општинама од 25. новембра 1889, поред осталих одредаба, утврдио је да општина не може имати мање од 200 пореских глава. Тиме је створена могућност уситњавања великих општина које су образоване у току 1885–1886. године.

Општине и њихов састав у рудничком округу према административно-територијалној подели Србије из 1890. године:

СРЕЗ ДРАГАЧЕВСКИ

1. вичка:	Горњи Дубац	12. лишанска:
Вича	Доњи Дубац	Лиса
Кривача	8. дучаловачка:	13. лучка:
2. горачка:	Дучаловићи	Луке
Горачићи	Марковица	Осоница
Губеревци	Негришори	14. миросаљачка:
Живица	Ртари	Драгојевац
3. горњокраваричка:	9. каонска:	Миросаљци
Горња Краварица	Брезовице	Трешњевница
Рти	Властелице	Церова
4. гучка:	Каона	15. прилиначка:
Гуча	Милатовићи	Лопаш
Турица	10. котрашка:	Пилатовићи
5. дљинска:	Бели Камен	Прилипац
Дљин	Вучковица	16. рогачка:
Лучани	Котража	Граб
6. доњокраваричка:	Пшаник	Рогача
Вирово	11. крстачка:	17. тијањска:
Доња Краварица	Ђераћ	Зеоке
Лис	Крстац	Пухово
7. дубачка:	Лисице	Тијање ³⁵

31. Исто, стр. 28.

32. Исто, стр. 30.

33. Исто.

34. Исто.

35. *Зборник закона и уредаба, бр. 46, Београд, 1891, стр. 69. и бр. 47, Београд, 1891, стр. 474–504.*

Нова велика реорганизација општина вршена је на подручју Драгачева Законом о изменама и допунама Закона о општинама од 21. јула 1898. године.³⁶ Тим законом укинуте су све дотадашње општине и, 31. јануара 1899. године образоване нове:

„а) у срезу драгачевском:

1. Луке, Лиса и Осоница – „лучка општина”,
2. Горачићи и Губеревци – „горачићка општина”,
3. Каона, Милатовићи, Властелице, Брезовице, Доњи Дубац и Горњи Дубац – „каонска општина”,
4. Варошица Гуча, село Гуча, Турица, Вича, Живица, Рти и Кривача – „гучка општина”,
5. Граб, Рогача, Пухово и Зеоке – „зеочка општина”,
6. Лопаш, Пилатовић(и), Прилипац, Ђераћ и Крстац – „прилипачка општина”
7. Вирово, Доња Краварица, Лис, Горња Краварица – „доњо-краваричка општина”,
8. Дљин, Лучани, Лисице, – „дљинска општина” и
9. Дучаловићи, Ртари, Марковица, Негришори и Тијање – „дучаловичка општина”.³⁷

Нови Закон о општинама донет је 21. марта 1901, али је био укинут, па поново враћен 5. маја 1903. године.³⁸ Важио је за територију Србије до 1933. године, али је у току свог постојања трпео честе промене, односно измене и допуне. По њему, свака општина морала је имати своју територију (атар), на коју се протеже, и најмање 200 пунолетних грађана. Овај закон био је полазна основа за поновну деобу већих у мање општине.

Решењима надлежних органа, која су доношена на основу овог закона, постепено је повећаван број општина на драгачевском подручју.

Решењем Државног савета од 22. октобра 1902, које је потврђено 4. јуна 1903. године, одвојена су села Вича и Кривача од општине гучке и образовала општину вичку.³⁹ Почетком 1903. године, Народна скупштина донела је решења: да се (11. децембра) село Лисице одвоји од општине дљинске, а села Крстац и Ђераћ од општине прилипачке и образују општину крстачку⁴⁰; да се (16. децембра) села Пухово и Зеоке

36. Исто, бр. 54, Београд, 1903, стр. 258.

37. Исто.

38. Исто, пречишћено и систематски уређено издање, Београд, 1913, стр. 268.

39. Исто, бр. 58, Београд, 1903, стр. 410.

40. Исто, стр. 901.

одвоје од општине зеочке, а село Тијање од општине дучаловачке и образују општину тијањску⁴¹; да се (28. јануара 1904) село Лиса одвоји од општине лучке и образује општину лишанску⁴²; да се (19. фебруара 1904) села Горњи Дубац, Доњи Дубац и Толишница одвоје од општине каонске и образују општину горњо-дубачку⁴³.

После оваквих законских промена, коначно је утврђен распоред и састав општина на подручју Драгачева. Он је остао непромењен до завршетка Првог светског рата. Трајао је и између два рата, па чак и до завршетка Другог светског рата. Незнатна промена извршена је тек 1930. године. Тада су, 17. септембра, Уредбом спојене општине крстачке и дљинске у једну – под називом „општина дљинска” са седиштем у Лучанима.⁴⁴

Године 1931. општине и њихов састав у срезу драгачевском су:

1. вичка: Вича и Кривача	Лисице и Лучани	Бели Камен, Вучковица,
2. горачићка: Горачићи, Губеревци и Живица	7. доњо-краваричка: Вирово Горња Кравари- ца, Доња Краварица и Лис	Котража и Пшаник
3. горњо-дубачка: Горњи Дубац, Доњи Дубац и Толишница	8. дучаловачка (се- диште у Маркови- ци): Дучаловићи, Марковица, Негришори и Ртари	11. лишанска: Лиса
4. грабска: Граб и Рогача	9. каонска: Властељице, Брезовице, Каона и Милатовићи	12. лучка: Луке и Осоница
5. гучка: Гуча (варошица), Гуча (село), Рти, Турица	10. котрашка:	13. миросаљачка: Драгојевац, Миросаљци, Трешњевица и Церова
6. дљинска (седиште у Лучанима): Крстац,		14. прилипачка: Лопаш, Пилатовићи и Прилипац
		15. тијањска: Зеоке, Пухово и Тијање. ⁴⁵

41. Исто, стр. 921.

42. Исто, бр. 59, Београд, 1906, стр. 56.

43. Исто, стр. 127.

44. *Службене новине*, 1930, том II, стр. 1916.

45. Др Гојко Никетић. *Административни речник места Краљевине Југославије*, Београд, 1931.

Своју делатност општине су обављале на основу раније донетих закона и у оквиру раније утврђене административно-територијалне поделе на округе, срезове и општине.

Видовданским уставом из 1921. укинута је таква традиционална подела. На место округа, Законом од 26. априла 1922. уведена је подела земље на области. Тада је, поред осталих, образована Рашка област, састављена од чачанског, звечанског и рашког округа.⁴⁶

Међутим, увођење Рашког округа, као више административно-територијалне јединице, није изазвало никаква померања у границама и структури нижих административно-територијалних јединица (срезу и општини) на подручју Драгачева.

После завођења шестојануарске диктатуре, Законом о називу и подели Краљевине на управна подручја од 3. октобра 1929. држава је променила назив у – Краљевина Југославија, а њена територија подељена је на девет бановина.⁴⁷ Бановине су: Дравска, Савска, Врбаска, Приморска, Дринска, Зетска, Дунавска, Моравска и Вардарска. Подручје Драгачева било је у саставу Дринске бановине.

У току свог постојања, од 1839. до 1941. године, све општине су имале једнообразан назив: од 1839–1866 – примирителни суд, од 1866–1933 – суд општине и од 1933–1941 – општина, с тим што је овим називима додавано име места у коме је било седиште општине.

Разлика у називу општина уведена је тек од 1934. Те године донет је, 22. јуна, Закон о градским општинама. У закону су наведена имена градова на које се односи. (На чачанском подручју, овај закон се односио само на Чачак, пошто је, по њему, имао статус града). За разлику од сеоских, градске општине су као своје органе имале градско веће и председника. Градске општине имале су назив „градско поглаварство”.

После капитулације Краљевине Југославије, 18. априла 1941. године извршене су промене у административној подели окупиране Србије. Недићева квинслиншка влада донела је у децембру 1941. уредбу којом се укидају бановине и утврђује подела земље на округе, срезове и општине.⁴⁸ Према тој уредби, садашње територије Драгачева и Чачка укључене су у краљевачки, а Горњи Милановац у крагујевачки округ. Таква подела остаће до завршетка Другог светског рата.

46. *Административно-територијалне промене у НР Србији од 1834–1954*, Београд, 1955, стр. 48.

47. Исто, стр. 49.

48. *Службене новине*, бр. 136. А од 26. децембра 1941, стр. 1.

CHANGEMENTS DANS LA DIVISION DU TERRITOIRE DU DRAGATCHEVO EN UNITÉS ADMINISTRATIVES ENTRE 1815 ET 1941

Pendant la période allant de la Seconde insurrection serbe en 1815 jusqu'à 1941, le territoire du Dragatchevo, de même que celui de l'ensemble de la Serbie, subit de nombreux changements portant sur la division du territoire en unités administratives, ce qui était fait conformément à la Constitution, aux prescriptions de la loi, et aux ordonnances émanant de l'Exécutif de la principauté de Serbie, de celui du Royaume des Serbes, des Croates et des Slovènes et, à partir de 1929, de celui de Yougoslavie.

L'auteur expose ici tous ces changements, selon l'ordre chronologique, en soulignant que le territoire du Dragatchevo ne comprend pas seulement celui de la commune de Lučani (Serbie occidentale), telle qu'elle est actuellement, mais aussi celui des 13 villages qui, après la Seconde guerre mondiale, furent rattachés aux communes voisines: Tchatchak, Kraliévo, Ivagnitza, Arilié et Pojéga.

Vitimir VASILIĆ